

Εμπλουτίζοντας το Αναλυτικό Πρόγραμμα με το έργο καλλιτεχνών με αναπηρία: Μια μελέτη περίπτωσης

Δημητρίου Νίκη
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μονογιού Έλενα
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πέτρου Χριστιάνα
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συμεωνίδου Σιμόνη
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Περίληψη

Τα θέματα αναπηρίας παραδοσιακά απουσιάζουν από το Αναλυτικό Πρόγραμμα, αλλά και όταν συμπεριλαμβάνονται υιοθετούν το ιατρικό και φιλανθρωπικό μοντέλο σκέψης, το οποίο παρουσιάζει τα άτομα με αναπηρία ως αξιολύπητα και δυστυχημένα. Αναγνωρίζοντας λοιπόν τη δύναμη που έχει το Αναλυτικό Πρόγραμμα στην ανάπτυξη αντιλήψεων που σχετίζονται με την αναπηρία, επιχειρήσαμε να προσεγγίσουμε το θέμα του εμπλουτισμού των Αναλυτικών Προγραμμάτων με υλικό που προέρχεται από τα ίδια τα άτομα με αναπηρία. Για το σκοπό αυτό επιλέξαμε να μελετήσουμε εις βάθος τη ζωή και το έργο της Μαρούλλας Κατίκκη. Η Κατίκκη είναι Ελληνοκύπρια ζωγράφος, βραβευμένη από την Κυπριακή Συνομοσπονδία Οργανώσεων Αναπήρων (ΚΥΣΟΑ). Έχει διαγνωστεί με ρευματοειδή αρθρίτιδα παραμορφωτικής φύσεως πριν 34 χρόνια και έχει εμφανείς δυσκολίες στην κίνηση. Η Κατίκκη μας παραχώρησε μια συνέντευξη, και παράλληλα μας επέτρεψε να δούμε και να φωτογραφήσουμε τους πίνακες που η ίδια έχει ζωγραφίσει. Η ανάλυση της συνέντευξης και του υλικού έγινε παράλληλα και στηρίχθηκε στις θεωρητικές αρχές των Σπουδών περί Αναπηρίας. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν τη χρησιμότητα του συγκεκριμένου υλικού για την ανάπτυξη θετικών στάσεων προς την αναπηρία. Το άρθρο καταλήγει στη συζήτηση για την αξιοποίηση του υλικού και παρουσιάζονται συγκεκριμένα παραδείγματα τα οποία θα μπορούσαν να υιοθετηθούν από τους εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο της εφαρμογής των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων.

Εισαγωγή

Τα άτομα με αναπηρία ζητούν μια διαφορετική αντιμετώπιση από τα άτομα χωρίς αναπηρία, αφού πάντοτε προβάλλονται ως υπέρ – ήρωες ή ως τραγικές φιγούρες, αλλά ποτέ ως άτομα με φυσιολογική ζωή (Riddell and Watson, 2003). Επιζητούν δηλαδή την καταπολέμηση του φιλανθρωπικού και του ιατρικού μοντέλου και την υιοθέτηση του κοινωνικού μοντέλου και του μοντέλου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σύμφωνα με το ιατρικό μοντέλο, η αναπηρία θεωρείται πρόβλημα του ατόμου (Oliver, 1990). Το άτομο θεωρείται παθητικό, εξαρτώμενο από τους ειδικούς, οι οποίοι αναμένεται να το φροντίσουν και να το θεραπεύσουν για να γίνει «κανονικό» (Oliver, 1990). Το φιλανθρωπικό μοντέλο της αναπηρίας θεωρεί ότι τα άτομα με αναπηρία είναι εξαρτώμενα αλλά και αντικείμενα οίκτου και λύπησης που χρειάζονται βοήθεια και στήριξη, καθώς δεν μπορούν να ζήσουν ανεξάρτητα (Χαραλάμπους, 2004; Phtiaka, 1999).

Η αμφισβήτηση του ιατρικού μοντέλου από το αναπηρικό κίνημα γύρω στα τέλη του 1960 έθεσε τις βάσεις για τη δημιουργία του κοινωνικού μοντέλου (Oliver, 1996). Σύμφωνα με το κοινωνικό μοντέλο, το πρόβλημα βρίσκεται στην κοινωνία και όχι

στο άτομο, η οποία θέτει περιορισμούς στην ισότιμη συμμετοχή των ατόμων με αναπηρία σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής (Oliver, 1996). Όλες αυτές οι διακρίσεις εις βάρος των ατόμων με αναπηρία, ή θεσμικές διακρίσεις (institutional discriminations) όπως τις ονομάζει ο Barnes (1994), δεν τους επιτρέπουν να ενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα να είναι καταδικασμένα σε εκπαιδευτικό, κοινωνικό και επαγγελματικό αποκλεισμό (Χαραλάμπους, 2004). Επομένως, η αναπηρία (disability) είναι μια κοινωνική κατασκευή, και όχι αναπόφευκτο αποτέλεσμα της σωματικής, αισθητηριακής ή ψυχοσυναισθηματικής βλάβης (impairment) (Oliver, 1996a; Barton and Oliver, 1997; Thomas, 1999 στην Thomas, 2001). Το κοινωνικό μοντέλο, δίνει έμφαση στο κοινωνικό σύνολο και όχι στο άτομο, με αποτέλεσμα το προσωπικό πρόβλημα, να γίνεται πλέον δημόσιο ζήτημα (Oliver, 1996). Για το λόγο αυτό, το κοινωνικό μοντέλο λειτούργησε ως πολιτικό «όπλο» για τα άτομα με αναπηρία, αφού το χρησιμοποιούσαν οι ανάπηροι ακτιβιστές στους αγώνες τους για διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους (Symeonidou, 2009). Τέλος, το μοντέλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δίνει έμφαση στο σεβασμό των ανθρωπίνων αξιών της αυτονομίας, της ισότητας και της αξιοπρέπειας των ατόμων με αναπηρίες και παράλληλα καταγγέλλει την άνιση μεταχείριση και τις διακρίσεις σε όλες τους τις μορφές εις βάρος τους.

Σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη της θεωρίας των Σπουδών περί Αναπηρίας (ΣΑ), είχε μεταξύ άλλων η φεμινιστική προσέγγιση, η οποία θεωρεί σημαντική την προσωπική εμπειρία της αναπηρίας, καθώς και την προσωπική εμπειρία του να ζεις με ένα συγκεκριμένο είδος αναπηρίας. Επίσης υποστηρίζει ότι κάποιοι περιορισμοί στις δραστηριότητες που μπορεί να επιτελέσει ένα άτομο με αναπηρία οφείλονται στην ίδια την αναπηρία και όχι στους κοινωνικούς φραγμούς (Thomas, 2001). Αυτή ήταν και η κριτική που έκαναν οι εκπρόσωποι της φεμινιστικής προσέγγισης στους εμπνευστές του κοινωνικού μοντέλου, ότι δηλαδή δεν συμπεριέλαβαν στο κοινωνικό μοντέλο τη σημασία της προσωπικής εμπειρίας της αναπηρίας (Morris 1991, αναφορά στην Thomas 2001). Η θέση ότι 'το προσωπικό είναι πολιτικό' η οποία έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο της φεμινιστικής προσέγγισης της αναπηρίας υποστηρίζει ότι ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα με αναπηρία βιώνουν διάφορες εμπειρίες μπορεί να επηρεάσει τον πολιτικό τους αγώνα σε πολύ μεγάλο βαθμό (Thomas, 2001).

Η φεμινιστική προσέγγιση προετοίμασε το έδαφος για την μεταμοντερνιστική προσέγγιση, η οποία, αν και αναγνωρίζει την προσφορά του κοινωνικού μοντέλου στους πολιτικούς αγώνες των ατόμων με αναπηρία, θεωρεί ότι απλούστευσε τη σχέση μεταξύ των κοινωνικών φραγμών και της βιολογικής κατάστασης του σώματος. Η μεταμοντερνιστική προσέγγιση θεωρεί ότι η εμπειρία της αναπηρίας πρέπει να αποτελεί το κύριο ερευνητικό ενδιαφέρον των ΣΑ και να αναλύεται σε σχέση με τη φύση της αναπηρίας, την κουλτούρα, την ιστορία, τη ρητορική και την ταυτότητα (Corker and Shakespeare, 2002). Η προσέγγιση αυτή υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει μια και μοναδική αλήθεια η οποία επεξηγεί τα διάφορα φαινόμενα (Thomas, 2001) και παράλληλα πιστεύει πως τόσο το ιατρικό, όσο και το κοινωνικό μοντέλο δεν είναι επαρκή για την ερμηνεία της αναπηρίας, αφού είναι απλά μοντέλα και στερούνται ισχυρής θεωρητικής βάσης.

Βασιζόμενοι στις πιο πάνω προσεγγίσεις για την κατανόηση της αναπηρίας και με το 'πάντρεμα' της Ενιαίας Εκπαίδευσης με τις Σπουδές περί Αναπηρίας αναπτύσσονται οι Σπουδές περί Αναπηρίας στην Εκπαίδευση (ΣΑΕ). Ο κύριος στόχος των ΣΑΕ είναι να συμβάλουν στην εμβάθυνση της κατανόησης των καθημερινών αναγκών και

εμπειριών των ατόμων με αναπηρία, τόσο σε σχολεία όσο και σε πανεπιστήμια, σε σχέση με τη συνεχή εξέλιξη της κοινωνίας. Η έρευνα, η πολιτική και η πρακτική των ΣΑΕ, στηρίζονται στην παραδοχή ότι η αναπηρία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του κοινωνικού και του πολιτικού πλαισίου. Ταυτόχρονα τα θέματα θεωρίας των ΣΑΕ κατανοούν την αναπηρία ως μια κοινωνική κατασκευή και εμπειρική διαδικασία. Συγκεκριμένα, εστιάζουν στην κατανόηση της αναπηρίας λαμβάνοντας υπόψη την σχέση της με την πολιτική, την κοινωνία, την κουλτούρα, την ιστορία και την προσωπική εμπειρία. Ενδιαφέρονται ακόμη για τον τρόπο που τα άτομα με αναπηρία αναπτύσσουν μια θεωρία για την αναπηρία τους, και αναγνωρίζουν τις διάφορες πτυχές της αισθητικής του ανάπηρου σώματος, διαφωνώντας με τη ρητορική που αναπτύσσεται σε επίπεδο σχολείου και κοινωνίας σύμφωνα με την οποία το ανάπηρο σώμα αποτελεί το σώμα του Άλλου (Connor et al., 2008)

Η έρευνα που παρουσιάζεται εδώ έχει σκοπό να εξετάσει, μέσα από μια μελέτη περίπτωσης, με ποιο τρόπο το θεωρητικό πλαίσιο των Σπουδών περί Αναπηρίας θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για την κατανόηση των απόψεων και του έργου ενός ατόμου με αναπηρία, οδηγώντας σε εκπαιδευτικές προσεγγίσεις που προάγουν τα θέματα της αναπηρίας με τον τρόπο που επιθυμούν τα ίδια τα άτομα με αναπηρία, όπως ορίζει το θεωρητικό πλαίσιο των Σπουδών περί Αναπηρίας στην Εκπαίδευση.

Μεθοδολογία

Η ζωγράφος με αναπηρία Μαρούλλα Κατίκη αποτέλεσε το θέμα της μελέτης περίπτωσης η οποία παρουσιάζεται στο άρθρο αυτό. Η Μαρούλλα Κατίκη είναι γνωστή στο χώρο των ατόμων με αναπηρία και η επαφή μαζί της πραγματοποιήθηκε μετά από εισήγηση της Κυπριακής Συνομοσπονδίας Οργανώσεων Αναπήρων (ΚΥΣΟΑ). Αφού επικοινωνήσαμε τηλεφωνικά μαζί της, διευθετήσαμε την πρώτη μας συνάντηση, η οποία διήρκεσε δύο ώρες, εκ των οποίων η μια ώρα ήταν η ημιδομημένη συνέντευξη την οποία μαγνητοφωνήσαμε. Η συνέντευξη συνέβαλε στη συλλογή σημαντικών στοιχείων για τη ζωή της ζωγράφου και μας βοήθησε να μελετήσουμε εις βάθος το πρόσωπο υπό έμφαση, να λύσουμε προβλήματα και να συλλέξουμε δεδομένα τα οποία δεν θα μπορούσαμε να αποκτήσουμε με άλλο τρόπο (Αντωνίου, 2009). Η δεύτερη συνάντηση διήρκεσε περίπου τριάντα λεπτά και πραγματοποιήθηκε στο σπίτι της κόρης της όπου πήγαμε για να φωτογραφίσουμε τους πίνακες της. Ακολούθησε και μια τρίτη συνάντηση, η οποία διήρκεσε περίπου μια ώρα, κατά την οποία συζητήσαμε περαιτέρω για τη ζωή της.

Ποια είναι η Μαρούλλα Κατίκη

Η Μαρούλλα Κατίκη γεννήθηκε το 1940 στον Άγιο Δομέτιο της Λευκωσίας. Σε ηλικία 14 ετών αναγκάστηκε να σταματήσει το σχολείο, λόγω του ξαφνικού χαμού του πατέρα της. Το 1960, σε ηλικία 20 ετών, παντρεύτηκε και από το γάμο αυτό απέκτησε δύο κόρες. Αν και αρχικά το όνειρό της ήταν να σπουδάσει πολιτικός μηχανικός ή αρχιτέκτονας, το 1974 παρακολούθησε μαθήματα από την Αρχή Βιομηχανικής Κατάρτισης και πήρε το πτυχίο μοντελίστ. Στην συνέχεια άνοιξε το δικό της ατελιέ όπου έραβε και επιδιόρθωνε ρούχα.

Το 1978, σε ηλικία 38 ετών, διαγνώστηκε η ρευματοειδής αρθρίτιδα. Με την πάροδο του χρόνου, περίπου το 1982, λόγω της κατάστασης της υγείας της και των πόνων που είχε στα χέρια της, εγκατέλειψε την ραπτική ρούχων και έμεινε για αρκετά χρόνια στο σπίτι φροντίζοντας τα παιδιά της και το νοικοκυριό. Κατά τη χρονική περίοδο 1996 – 2000 άρχισε να εμφανίζεται η παραμόρφωση στα χέρια της.

Το 2001 έγινε μέλος του Αντιρρευματικού Συνδέσμου και άρχισε να παρακολουθεί μαθήματα ζωγραφικής στο Κέντρο Στήριξης του Συνδέσμου. Τότε συνειδητοποίησε ότι η ζωγραφική είναι για την ίδια πάθος, δημιουργία, μέσο έκφρασης συναισθημάτων και σκέψεων. Τα χρόνια που ακολούθησαν, συνέχισε να εκπαιδεύεται σε τεχνικές ζωγραφικής και σήμερα αναφέρει ότι νιώθει ευχαρίστηση όταν ζωγραφίζει, ενώ θεωρεί ότι με αυτό τον τρόπο ξεχνά τον σωματικό πόνο που της προκαλεί η ασθένειά της.

Η θεματολογία των έργων της περιλαμβάνει κυρίως τα λουλούδια, το γυμνό, τη νεκρή φύση και τα τοπία, όπως φαίνεται και από τους πιο κάτω ενδεικτικούς πίνακες.

Όσον αφορά τα υλικά που χρησιμοποιεί όταν ζωγραφίζει, άρχισε με το μολύβι. Έπειτα χρησιμοποίησε το κάρβουνο, τις νερομπογιές, και τώρα φτιάχνει τους πίνακές τις με λαδομπογιά. Το 2010 βραβεύτηκε από την Κυπριακή Συνομοσπονδία Οργανώσεων Αναπήρων (ΚΥΣΟΑ) για την προσφορά της στον πολιτισμό.

Αποτελέσματα

Στο κείμενο που ακολουθεί, οι συνεντεύξεις και το έργο της Μαρούλλας Κατίκη αναλύονται με βάση σημαντικές θεωρητικές ιδέες των Σπουδές περί Αναπηρίας.

Η εμπειρία της επίκτητης αναπηρίας της Μαρούλλας Κατίκη σηματοδότηκε από την αδυναμία των γιατρών να διαγνώσουν έγκαιρα τη ρευματοειδή αρθρίτιδα, παρόλο που η ίδια υποβλήθηκε σε πολλές εξετάσεις, όπως υποβάλλει το ιατρικό μοντέλο.

Είχα πάντα πόνους, τρομερούς πόνους και έπαιρνα φάρμακα. Έκανα ιατρικές εξετάσεις αλλά δεν διαγνώστηκε ότι είχα ρευματοειδή αρθρίτιδα. Έγινα τριανταοκτώ χρονών για να διαγνωστεί και δεν την προλάβαμε. Πρέπει να είχα την αρρώστια πριν τα τριάντα (30) γιατί είχα τους ίδιους πόνους αλλά δεν ήταν εξελιγμένοι οι γιατροί στην Κύπρο. Στα τριανταοκτώ (38) λοιπόν που διαγνώστηκε η αρρώστια μου, μού εξήγησε ο γιατρός πως ήταν παραμορφωτικής φύσεως. Μου μίλησε καθαρά, αλλά εγώ επειδή μπήκα στα βάσανα από πολύ μικρή έμαθα να αντιμετωπίζω πολύ καλά τα προβλήματα μου.

Κατά τη συνέντευξη, η ίδια μας εξήγησε όλες τις ιατρικές λεπτομέρειες σχετικά με τη ρευματοειδή αρθρίτιδα, γεγονός που δείχνει την τριβή με τους γιατρούς, οι οποίοι ωστόσο φαίνεται να έκαναν σοβαρά λάθη που σημάδεψαν τη ζωή της.

Η άσχημη παραμόρφωση όμως δημιουργήθηκε από λάθος των γιατρών. Μου χορήγησαν μεγάλη ποσότητα κορτιζόνης και την σταμάτησαν πάλι απότομα και μου κατάστρεψαν τα χέρια μου. Η κορτιζόνη χορηγείται στην αρχή σε μικρές ποσότητες και αυξάνεται σταδιακά και μετά μειώνεται σταδιακά. Στα εξήντα μου (τα χέρια μου) παραμορφώθηκαν όπως είναι σήμερα.

Η Μαρούλλα Κατίκη φαίνεται να συμφωνεί και να ενστερνίζεται τις απόψεις του κοινωνικού μοντέλου, αφού εντοπίζει αρκετά εμπόδια στην καθημερινότητα της, που πολλές φορές λειτουργούν ως περιορισμοί για την ισότιμη συμμετοχή της στην κοινωνία. Χαρακτηριστικά μας λέει:

... Τα λεωφορεία μας δεν μπορεί να τα χρησιμοποιήσει κάποιος ανάπηρος. Δεν μπορώ να κρατηθώ αφού έχω πρόβλημα με τα χέρια μου, οπότε ανά πάσα στιγμή μπορεί να πέσω κάτω, δεν το ρισκάρω, τα πόδια μου είναι εγχειρισμένα.

Το χειρότερο είναι ότι παρκάρουν και τα αυτοκίνητα πάνω στα πεζοδρόμια και δεν μπορείς ούτε εκεί να περπατήσεις.

... όταν πάμε με τις κόρες μου, γιατί έχω αναπηρικό αυτοκίνητο, το οποίο δεν μπορώ να το οδηγώ εγώ, και το οδηγά η κόρη μου... Δεν βρίσκεις parking...

Παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζει τους κοινωνικούς φραγμούς προς τα άτομα με αναπηρία, η ίδια φαίνεται να έχει διαμορφώσει μια θετική στάση προς τη ζωή με την αναπηρία. Γενικά φαίνεται να αντιμετωπίζει όλα τα προβλήματα που συναντά στο δρόμο της. Αυτό δείχνει τη μεγάλη της ψυχική δύναμη, γεγονός που την έχει οδηγήσει στο να αναπτύξει μια δική της θεώρηση για τη ζωή σε σχέση με την αναπηρία. Συγκεκριμένα μας είπε:

... Αντιμετώπιζε ο καθένας την αρρώστια, τα προβλήματα πολύ δυνατά... Δηλαδή δεν αισθανόμασταν εκείνη την απογοήτευση ή γιατί σε μας... Οι άλλοι είναι δεύτερης κατηγορίας δηλαδή; Όλοι είμαστε μια κατηγορία. Εγώ έτσι θεωρώ... όλος ο κόσμος πρέπει έτσι να το δέχεται.

Στο πλαίσιο της φεμινιστικής προσέγγισης της αναπηρίας, τοποθετούμε τα γεγονότα της ζωής της που φανερώνουν την ‘διπλή καταπίεση’ που βίωσε ως ανάπηρη γυναίκα. Σύμφωνα με την Morris (1991) οι γυναίκες με αναπηρία βιώνουν ‘διπλή καταπίεση’ (double oppression), γιατί πολλές φορές δεν μπορούν να ανταποκριθούν στον ρόλο που τους καθορίζει η ανδροκρατούμενη κοινωνία (Συμεωνίδου, 2005). Χαρακτηριστικά, στην περίπτωση της Μαρούλλας Κατίκη, η ‘διπλή καταπίεση’ φαίνεται από το γεγονός ότι τώρα νιώθει ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί στο ρόλο της ως νοικοκυρά, καθώς ενώ έχει απομακρυνθεί από τα αδέρφια της και δεν πηγαίνει σε οικογενειακές συγκεντρώσεις, γιατί σκέφτεται ότι δεν μπορεί να τους προσκαλέσει στο σπίτι της για φαγητό.

Να σας πω ότι δεν με επηρέασε η αρρώστια θα ήταν ψέματα. Εγώ σε μια μέρα καθάριζα όλο το σπίτι μου, μαγείρευα, έπλενα τα ρούχα, τα σιδέρωνα και την νύχτα κεντούσα ή έπλεκα. Μετά που αρρώστησα δεν μπορούσα να κάνω πολλές από τις δραστηριότητες μου. Δεν μπορώ για παράδειγμα να κάνω τις βαριές δουλειές, όπως παράθυρα και την σκούπα των χαλιών (χούβερ), δυσκολεύομαι....

Δύο σημαντικά ‘γεγονότα προσωπικής σημασίας’ (Συμεωνίδου, 2005) την οδήγησαν στην ενασχόλησή της με τη ζωγραφική μετά την εμφάνιση της ασθένειας. Ένα πολύ σημαντικό γεγονός είναι ότι η εμφάνιση της ασθένειάς της, την οδήγησε στον Αντιρρευματικό Σύνδεσμο, όπου και παρακολούθησε μαθήματα ζωγραφικής, τα οποία της ‘ξύπνησαν’ το ταλέντο που είχε στη ζωγραφική. Στη συνέχεια, η γνωριμία της με έναν καθηγητή ζωγραφικής ο οποίος πίστευε στις δυνατότητές της, την ώθησε στη βελτίωση των τεχνικών της, γεγονός που την έκανε να ασχοληθεί πιο σοβαρά με τη ζωγραφική.

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η Μαρούλλα Κατίκη δεν φαίνεται να έχει αναπτύξει απόψεις που σχετίζονται με τους αγώνες του αναπηρικού κινήματος και γενικά με την κουλτούρα των ατόμων με αναπηρία. Συγκεκριμένα εστιάζομαστε στην Προσωπική/Αισθητική κουλτούρα, η οποία περιγράφει το πώς η σκέψη και το σώμα επηρεάζουν τη διαμόρφωση της ταυτότητας των ατόμων με αναπηρία (Peters, 2000). Η εμπειρία του σώματος έχει κάθε φορά διαφορετικό αντίκτυπο στη διαμόρφωση μιας κουλτούρας, διότι τα άτομα με αναπηρία που έχουν αποδεχθεί την αναπηρία τους, είναι υπερήφανα για το ανάπηρό τους σώμα και θεωρούν ότι κάθε μέλος του σώματός τους έχει τη δική του ξεχωριστή ομορφιά (Peters, 2000). Ενώ τα άτομα που επηρεάζονται από τα όσα αρνητικά γράφονται και λέγονται για το ανάπηρο σώμα, οδηγούνται στο να ντρέπονται για το σώμα τους (Seymour, 1998 στην Peters, 2000). Από τα λεγόμενα της Μαρούλλας Κατίκη, καθώς και από κάποιους πίνακές της,

συμπεράναμε ότι δεν είναι περήφανη για το ανάπηρό της σώμα, αλλά αντίθετα φαίνεται να το θεωρεί άσχημο, αφού χαρακτηριστικά λέει:

M: ... Μου αρέσει να αναδεικνύω το ωραίο σώμα... να το ζωγραφίζω. Ζωγραφίζω επίσης τοπία, βάρκες... Τα φωτογραφίζω ή τα βρίσκω από κάρτες και μετά τα ζωγραφίζω.

E: Σκεφτήκατε ποτέ να ζωγραφίσετε ένα ανάπηρο σώμα, να το πω έτσι, μian ανάπηρη όμορφη κοπέλα;

M: Όχι δεν το σκέφτηκα. Μου αρέσει να αναδεικνύω το ωραία σώμα.

Παράλληλα οι πιο πάνω απόψεις της σχετικά με το «ωραίο σώμα» φαίνονται και στους πίνακές της, αφού επιλέγει να ζωγραφίζει όμορφες κοπέλες χωρίς αναπηρία, όπως πιο κάτω:

ενώ για τον επόμενο πίνακα μας είπε πως:

Δεν είναι τέλειος. Έχει λάθος στα χέρια. Χρειάζεται διόρθωση. Τα χέρια είναι σαν τα δικά μου.

Η επίδραση της πολιτισμικής κουλτούρας στη ζωή των ατόμων με αναπηρία εμπίπτει στη μεταμοντερνιστική προσέγγιση της αναπηρίας. Ένα χαρακτηριστικό της Ελληνοκυπριακής κουλτούρας αποτελεί το φιλανθρωπικό μοντέλο (Symeonidou and Phtiaka, 2009), σύμφωνα με το οποίο τα άτομα με αναπηρία παρουσιάζονται ως παθητικά αντικείμενα οίκτου και ελεημοσύνης (Phtiaka, 1999). Σε ερώτηση μας σχετικά με το φιλανθρωπικό μοντέλο μας απάντησε χαρακτηριστικά:

... Αν μου προσφέρει βοήθεια κάποιος γνωστός/γνωστή μου και καταλάβω ότι είναι από λύπηση θυμώνω πολύ. Θέλω κάποιος που μου προσφέρει κάτι να το κάνει από αγάπη και όχι από λύπηση...

Συνοψίζοντας, παρατηρούμε πως η εμπειρία της αναπηρίας εξαρτάται από τον τύπο της αναπηρίας, τα γεγονότα που σημάδεψαν τη ζωή του ατόμου αλλά και την προσωπικότητα του ατόμου, η οποία είναι συνυφασμένη με το φύλο, τις εμπειρίες πριν την αναπηρία και το οικείο περιβάλλον του ατόμου. Στη περίπτωση της Μαρούλλας Κατίκκη, όπου η αναπηρία ήταν επίκτητη (αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας ασθένειας), αν και δεν είδαμε έντονα τον φόβο για την εξέλιξη της ασθένειας, παρατηρήσαμε την συνεχή της προσπάθεια να βρει τρόπους να χειριστεί τον πόνο (φάρμακα, ασκήσεις, ζωγραφική - αφού όταν ζωγραφίζει μας είπε πως δεν πονά) (Συμεωνίδου, 2005).

Συζήτηση

Οι απόψεις και το έργο της Μαρούλλας Κατίκκη θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη θετικών στάσεων προς την αναπηρία. Αυτή η προσέγγιση μπορεί να είναι χρήσιμη για τα άτομα χωρίς αναπηρία, τα οποία επιβάλλεται να απαλλαγούν από τα αισθήματα περιφρόνησης και οίκτου προς τα άτομα με αναπηρία (Chandran-Dudley, 2003). Αφού μελετήσαμε εις βάθος τα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα, καταλήξαμε σε μια σειρά εισηγήσεων σχετικά με τη χρήση του υλικού κατά τη διδασκαλία αρκετών γνωστικών αντικειμένων και θεματικών ενοτήτων. Όμως λόγω περιορισμένης έκτασης της συγκεκριμένης μελέτης, θα εστιάσουμε στις εισηγήσεις που αφορούν το Γλωσσικό μάθημα, τις Φυσικές Επιστήμες και τις Εικαστικές Τέχνες.

Αρχή κάνουμε με το Γλωσσικό μάθημα, όπου σύμφωνα με τα Νέα Αναλυτικά Προγράμματα (Ν.Α.Π., 2011α) σκοπός είναι να καταστούν οι μαθητές κριτικά εγγράμματοι πολίτες. Κύριο στοιχείο της διδακτικής της γλώσσας αποτελούν τα κειμενικά είδη, όπως αναφέρεται και στα Ν.Α.Π. Θεωρούμε ότι η συνέντευξη που πήραμε από την Μαρούλλα Κατίκκη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά τη διδασκαλία του κειμενικού είδους της συνέντευξης, με απώτερο σκοπό την επίτευξη των στόχων που αναγράφονται σχετικά με την κατανόηση των γραπτών κειμένων. Επιπρόσθετα για τη διδασκαλία του κειμενικού είδους της περιγραφής μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι πίνακες της Μαρούλλας Κατίκκη, ώστε να τους περιγράψουν οι μαθητές και να έρθουν σε επαφή με τα κειμενικά χαρακτηριστικά της περιγραφής. Παράλληλα η συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη νέου λεξιλογίου (π.χ. σε σχέση με την αναπηρία ή την εικαστική αγωγή). Επίσης, η συνέντευξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά τη διδασκαλία του ευθύ και του πλάγιου λόγου, αφού μπορούν να γίνουν οι ανάλογες μετατροπές. Τέλος η συνέντευξη, αφού

αναλυθεί με βάση το νόημα, και γίνει αυτό που ονομάζει το Ν.Α.Π., ανάλυση του κειμένου ως κοινωνική πράξη, ώστε να εξαχθούν τα νοήματα και οι προθέσεις του κειμένου, μπορεί να αποτελέσει αφορμή για την διδασκαλία και παραγωγή ενός νέου κειμενικού είδους, όπως επίσημη επιστολή (πχ. προς τον διευθυντή του σχολείου για να υποβάλουν τις εισηγήσεις τους σχετικά με την αύξηση της προσβασιμότητας του σχολείου) ή αφίσα (ώστε να ευαισθητοποιήσουν τους συμμαθητές τους για τα θέματα της αναπηρίας).

Οι πίνακες της Μαρούλλας Κατίκη θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε διάφορα μαθήματα του Ν.Α.Π. Το σκεπτικό της αξιοποίησης των έργων της είναι να συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση του περιεχομένου των Ν.Α.Π. και η αναφορά στη ζωγράφο, ως δημιουργού των έργων. Με τον τρόπο αυτό εντάσσεται στα Ν.Α.Π. αξιολόγο υλικό, το οποίο δημιουργήθηκε από μια γυναίκα ζωγράφο με αναπηρία – υλικό που μέχρι σήμερα δεν αξιοποιείται στην εκπαίδευση.

Οι πίνακες της Μαρούλλας Κατίκη με θεματολογία τα λουλούδια, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο μάθημα των Φυσικών Επιστημών (ΝΑΠ, 2011β). Αρχικά στην θεματική ενότητα «Ζωντανοί Οργανισμοί», οι εκπαιδευτικοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τους πίνακες ως εικόνες για ανάλυση των φυτών (μέρη του φυτού, τρόπος αναπαραγωγής, κύκλος ζωής, τρόπους προστασίας και σημασία των φυτών). Οι πίνακες αυτοί θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και στη θεματική ενότητα για το Φυσικό Περιβάλλον, στο σημείο που αναφέρονται οι ανάγκες των φυτών. Οι πίνακες με το γυμνό μπορούν να ενταχθούν στην ενότητα «Το σώμα και η Υγεία μας», με σκοπό να ευαισθητοποιηθούν τα παιδιά απέναντι στα άτομα με αναπηρία αλλά και να γνωρίσουν τα μέρη του σώματος. Τέλος, όλοι οι πίνακες μπορούν να ενταχθούν στην Ενότητα Φως, όπου τα παιδιά μπορούν να παρατηρούν τους πίνακες και να βρίσκουν από πού πέφτει το φως. Οι πίνακες της Μαρούλλας Κατίκη θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στις Εικαστικές Τέχνες (ΝΑΠ, 2011γ), στην θεματική ενότητα «Τοπική και Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά» και πιο συγκεκριμένα στην έννοια της ταυτότητας. Μέσα από την παρουσίαση και κριτική ανάλυση της θεματολογίας των πινάκων, μπορούμε να θίξουμε θέματα προσωπικής ταυτότητας της ζωγράφου (οικογένεια, προσωπικές εμπειρίες, φύλο, θρησκεία κλπ.). Κατά πόσο δηλαδή, οι πίνακες της είναι αυτοβιογραφικοί και πώς το έργο αντανάκλα τα συναισθήματά της. Παράλληλα οι πίνακες της μπορούν να αποτελέσουν αφορμή ώστε να γνωρίσουν τα παιδιά τα υλικά που χρησιμοποιεί όταν ζωγραφίζει (μολύβι, κάρβουνο, νερομπογιά, λαδομπογιά), ώστε να τα συγκρίνουν μεταξύ τους και να βρουν τα προτερήματα του κάθε υλικού. Τέλος στις θεματικές έννοιες «Νεκρή Φύση», «Τοπία» και «Πορτρέτα - Φιγούρες», οι πίνακες της Μαρούλλας Κατίκη θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως αφόρμηση.

Η έννοια της αναπηρίας μπορεί να ενταχθεί στα ΝΑΠ, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη θετικών στάσεων προς την αναπηρία και στην ανακατασκευή της έννοιας αυτής, αρκεί οι εκπαιδευτικοί να είναι ενήμεροι για τέτοιου είδους υλικό και να μπορούν να το αξιοποιήσουν κατάλληλα.

Επίλογος

Η συλλογή, αξιολόγηση και αξιοποίηση υλικού που προέρχεται από τα άτομα με αναπηρία είναι μια δημιουργική διαδικασία με προστιθέμενη αξία. Η χρησιμότητα του συγκεκριμένου υλικού στα Ν.Α.Π. αποσκοπεί στην καλλιέργεια θετικών στάσεων προς την αναπηρία, αλλά και την ανακατασκευή της έννοιας της αναπηρίας, ώστε να

προάγουμε το κοινωνικό μοντέλο και το μοντέλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και παράλληλα να καταπολεμήσουμε το ιατρικό και το φιλανθρωπικό μοντέλο. Σκοπός μας δηλαδή, πρέπει να είναι η αντικατάσταση των προκαταλήψεων, του οίκτου και του φόβου προς τα άτομα με αναπηρία, και η ανάπτυξη του σεβασμού προς τα άτομα αυτά. Το ερώτημα όμως που προκύπτει είναι «Πως θα το καταφέρουμε αυτό;». Απάντηση σε αυτό δίνει η διαφοροποίηση του Αναλυτικού Προγράμματος, εντάσσοντας και εμπλέκοντας σε αυτό το υλικό που παράχθηκε από τα άτομα με αναπηρία. Πρέπει να αξιοποιήσουμε το υλικό που παράγεται από τα άτομα με αναπηρία, και να το συσχετίσουμε με θεματικές ενότητες του Αναλυτικού Προγράμματος, αφού σύμφωνα με την Φτιάκα (2010), το Αναλυτικό Πρόγραμμα διαδραματίζει ρόλο κλειδί, τόσο στην δόμηση και διεκπεραίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όσο και στην εκπαίδευση και τον αποκλεισμό παιδιών με κάθε είδους διαφορετικότητα. Μόνο με την εφαρμογή των πιο πάνω μπορούμε να οδηγηθούμε σε αυτό που ονομάζει η Φτιάκα (2000), «το ενιαίο σχολείο: ένα σχολείο για όλα τα παιδιά που θα τα προετοιμάσει για μια ενιαία κοινωνία, μια κοινωνία για όλους τους ανθρώπους» (Φτιάκα, 2000, αναφορά στην Φτιάκα 2007, σ. 67), και παράλληλα να δημιουργήσουμε ένα δημοκρατικό και ανθρώπινο σχολείο, όπως περιγράφεται στα πλαίσια της Έκθεσης για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση (2004), δηλαδή ένα σχολείο που να διασφαλίζει την ισότητα ευκαιριών για πρόσβαση, και να αναγνωρίζει τη διαφορετικότητα και την πολυπολιτισμικότητα του μαθητικού πληθυσμού (Έκθεση για Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση 2004, αναφορά στην Συμεωνίδου, 2011).

Αναφορές

Ελληνόφωνη

Αντωνίου, Π. (2009). *Μεθοδολογία της Εκπαιδευτικής Έρευνας: Σημειώσεις ΕΠΑ 204*. Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Συμεωνίδου, Σ. (2005). Τι σημαίνει να είσαι ανάπηρος στην Κύπρο; Ερμηνεύοντας τις ιστορίες ζωής των ανάπηρων ακτιβιστών, στα *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Η αρχή της μη διάκρισης και των ίσων ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία: στρατηγική, προτεραιότητες και ο ρόλος των οργανώσεων ατόμων με αναπηρία»*. Λευκωσία: Γιαλλούρης & Co.

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, (2011). *Νέα Αναλυτικά Προγράμματα*, Ανακτήθηκε από http://www.moec.gov.cy/analytika_programmata/programmata_spoudon.html στις 26 Απριλίου 2012.

Φτιάκα, Ε. (2000). *Κυπριακή Πολιτεία και Ειδική Εκπαίδευση*, στο Κυπριωτάκη, Α., Πρακτικά Συνεδρίου Ειδικής Αγωγής: Τάσεις και Προοπτικές Αγωγής και Εκπαίδευσης των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στην Ενωμένη Ευρώπη Σήμερα. Στο Φτιάκα (2007) *Ειδική και ενιαία εκπαίδευση στην Κύπρο* (σσ. 51-75). Αθήνα: Ταξιδευτής.

Φτιάκα, Ε. (2010). *Ενιαία Εκπαίδευση: Μια Εκπαίδευση για Όλους σε ένα Δημοκρατικό και Ανθρώπινο Σχολείο*, στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού. *Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων*. Λευκωσία.

Φτιάκα, Ε., Αντρέου, Μ. και Σοφοκλέους, Α. (2005). Η ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στο δημοτικό σχολείο: Οι στάσεις δεκάχρονων και εντεκάχρονων παιδιών (Ε και ΣΤ τάξεων) ως προς τα παιδιά με ειδικές ανάγκες. Στην Φτιάκα (επιμ.). *Ειδική και Ενιαία Εκπαίδευση στη Κύπρο*, (σσ. 235-256) Αθήνα: Ταξιδευτής.

Χαραλάμπους, Δ. (2004) «Ο Περί Αγωγής και Εκπαίδευσης Παιδιών με Ειδικές Ανάγκες Νόμος 113(Ι)/99» Υλοποίησή του στη Δημοτική Εκπαίδευση. Στους Γαγάτσης, Α., Ευαγγελίδου, Α., Φτιάκα, Ε., Κυριακίδης, Λ., Τσαγγαρίδου, Ν. και Κουτσούλης, Μ. *Σύγχρονες Τάσεις στην Εκπαιδευτική Έρευνα και Πρακτική*, Πρακτικά VIII Παγκυπρίου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, (σσ. 319-332), Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Αγγλόφωνη

Barnes, C. (1994). Institutional discrimination, disabled people and interprofessional care. *Journal of Interprofessional Care*, 8(2): 203-212.

Chandran-Dudley, R. (2003). *Foreword*. In D. Blocksidge (Ed.), *Dictionary of disability terminology*. Singapore: Disabled People's Association (DPA).

Connor, D., Gabel, S., Gallagher, D and Morton, M. (2008) Disability studies and inclusive education-implications for theory, research and practice, *International Journal of Inclusive Education*, 12 (5-6): 441-457.

Corker, M. and Shakespeare, T. (2002). Mapping the Terrain. In: M. Corker and T. Shakespeare (Eds) *Disability Postmodernity*, (pp. 1-17). London: Continuum.

Oliver, M. (1990). *The individual and the social model of disability*. Ανακτήθηκε από <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/Oliver/in%20soc%20dis.pdf> στις 26 Απριλίου 2012.

Oliver, M. (1996). *Understanding Disability: From Theory to Practice*. Hampshire: Palgrave.

Peters, S. (2000). Is there a disability culture? A syncretisation of three possible world views. *Disability & Society*, 15(4), 583 – 601.

Phtiaka, H. (1999). Disability, human rights and education in Cyprus. In F. Armstrong and L. Barton (Eds.), *Disability, human rights and education Cross cultural perspectives* (pp.176-192). Buckingham: Open University Press.

Riddell, S. and Watson, N. (2003). Disability, culture and identity: Introduction. In S. Riddell and N. Watson (Eds.), *Disability, culture and identity*, (pp. 1-18). United Kingdom: Pearson Education Limited.

Symeonidou, S. (2009). The experience of disability activism through the development of the disability movement: How do disabled activists find their way in politics? *Scandinavian Journal of Disability Research*, 11(1): 17-34.

Symeonidou, S. and Phtiaka, H. (2009). Using teachers' prior knowledge, attitudes and beliefs to develop in-service teacher education courses for inclusion, *Teaching and Teacher Education*, 25(4): 543-550.

Thomas, C. (2001) Feminism and Disability: the theoretical and political significance of the person and the experiential. In L. Barton (Ed) *Disability, Politics and the Struggle for Change*, (pp.48-58). London: David Fulton Publishers.